

Identifying and ranking the effective obstacles in the transformation of banks' behavior in exiting from banking and speculation (with emphasis on the second paragraph of the general policies of the seventh development program)

Mohammad javad Shirichian

Master's degree in Public Administration, Islamic Azad University, Tehran Science and Research Branch, Tehran, Iran (Corresponding author).

javad.shirichian@gmail.com

 0000-0000-0000-0000

Samad Barani Bonab

Assistant Professor, Faculty of Management, Shahid Sattari University of Aeronautical Sciences and Technology, Tehran, Iran.

s.baran.b@gmail.com

 0000-0002-6677-2244

Mojtaba Kiaie

Assistant Professor, Department of Public Administration, Islamic Azad University, Tehran Science and Research Branch, Tehran, Iran.

mjtkiaei@srbiau.ac.ir

 0000-0000-0000-0000

Abstract

Institutions, banks have turned to the phenomenon of corporate banking, which is one of the major problems of the country's economic system. The entry of banks into the business sector causes the freezing of liquidity and the reduction of their ability to lend to productive sectors. The current research is an applied research, in terms of the implementation method, it can also be considered a descriptive-survey research. The statistical population in this research consists of the managing director, deputy and senior managers of public and private banks in the number of 252 people. The sampling method in this research was stratified random sampling. To collect information in this research, library and field methods were used. In this research, to examine and test the research questions from the researcher-made questionnaire based on the Likert scale, very high, high, moderate, low and very low are graded. In this research, SPSS software was used to analyze the data, and the Kolmogorov-Smirnov test was used to check the normality of the data. Friedman's method was used for data analysis and prioritization of indicators. The result of this research has identified and ranked 20 effective factors that prevent banks from exiting from banking, which are in 4 main groups: central bank, government, bank performance and macroeconomic variables. In the end, the most important proposed solutions for the exit of banks from the corporation have been stated.

Keywords: polic bank business, Business, Central bank, Monetary.

JEL Classification: E52, E58

شناسایی و رتبه‌بندی موانع مؤثر در تحول رفتاری بانک‌ها در خروج از بنگاه‌داری و سوداگری (با تأکید بر بند دوم سیاست‌های کلی برنامه هفتم توسعه)

محمدجواد شیرچیان

دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، مدیریت دولتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

javad.shirichian@gmail.com

ORCID 0000-0000-0000-0000

صمد بارانی بناب

استادیار دانشکده مدیریت، دانشگاه علوم و فنون هوایی شهید ستاری، تهران، ایران.

s.baran.b@gmail.com

ORCID 0000-0002-6677-2244

مجتبی کیایی

استادیار گروه مدیریت دولتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، تهران، ایران.

mjtkiaei@srbiau.ac.ir

ORCID 0000-0000-0000-0000

چکیده

در نبود نظارت نهادهای نظارتی، بانک‌ها به پدیده بنگاه‌داری که یکی از معضلات بزرگ نظام اقتصادی کشور می‌باشد، روی آورده‌اند. ورود بانک‌ها به بنگاه‌داری سبب انجماد نقدینگی و کاهش توان وام‌دهی آن‌ها به بخش‌های تولیدی می‌شود. پژوهش حاضر تحقیقی کاربردی می‌باشد. از حیث روش اجرا نیز می‌توان آن را یک تحقیق توصیفی - پیمایشی برشمرد. جامعه آماری در این پژوهش مدیر عامل، معاونان و مدیران ارشد بانک‌های دولتی و خصوصی به تعداد ۲۵۲ نفر را تشکیل می‌دهد. روش نمونه‌گیری در این پژوهش به صورت نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای بوده است. جهت جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی استفاده گردید در این پژوهش برای بررسی و آزمون سؤال‌های پژوهش از پرسشنامه محقق‌ساخته بر اساس طیف لیکرت، خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم درجه‌بندی شده است. در پژوهش حاضر جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار SPSS استفاده شده است و به منظور بررسی نرمال بودن داده‌ها از آزمون کلموگروف - اسمیرنوف استفاده شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و اولویت‌بندی شاخص‌ها از روش فریدمن بهره گرفته شد. نتایج این پژوهش ۲۰ عامل مؤثر که مانع خروج بانک‌ها از بنگاه‌داری می‌شوند را شناسایی و رتبه‌بندی کرده است که در ۴ گروه اصلی بانک مرکزی، دولت، عملکرد بانک و متغیرهای اقتصاد کلان قرار دارد. در پایان نیز مهم‌ترین راهکارهای پیشنهادی جهت خروج بانک‌ها از بنگاه‌داری بیان شده است.

کلیدواژه‌ها: بنگاه‌داری بانک، سوداگری، بانک مرکزی، سیاست پولی.

طبقه‌بندی JEL: E52, E58

شاپای الکترونیک: ۶۵۶۸-۲۵۸۸ / پژوهشکده تحقیقات راهبردی / فصلنامه علمی پژوهشی راهبرد اقتصاد

doi 10.22034/es.2024.432311.1727

مسئولیت مقاله از نظر محتوای علمی و نظرهای مطرح‌شده در متن آن، به عهده نویسندگان و یا نویسنده مسئول مقاله می‌باشد و مورد تأیید / عدم تأیید صاحب امتیاز نشریه راهبرد اقتصاد نمی‌باشد.

مقدمه و بیان مسئله

بانک‌ها نقش به‌سزایی را در تأمین سرمایه‌های اقتصادی و اجتماعی دارند. از آنجایی که در اقتصاد وظیفه تجهیز و تخصیص منابع مالی بر عهده بانک‌ها قرار دارد؛ لذا نقش بانک‌ها برای توسعه اقتصادی و اجتماعی در هر جامعه‌ای انکارناپذیر است (حسینی‌نژاد و محسنی، ۱۳۹۶). به‌طور کلی بانک‌ها با جذب نقدینگی و اعطای تسهیلات (واسطه‌گری مالی) می‌توانند در رشد و توسعه اقتصادی کشور و تحقق اهداف چشم‌انداز دولت نقش مؤثری را ایفا نمایند (سعیدی، ۱۳۸۸).

در بین انواع روش‌های تأمین مالی برای بنگاه‌های اقتصادی، منابع بانکی کماکان از روش‌های مهم تأمین مالی بنگاه‌ها محسوب می‌شوند که البته تفاوت‌هایی در کشورهای مختلف با کارکردها و نقش‌های مختلف برای بانک‌ها وجود دارد. وجه تمایزی که برای تأمین مالی بانکی با سایر ابزارهای تأمین مالی به ویژه بازار سرمایه گفته می‌شود این است که بانک‌ها به‌دلیل ماهیت فعالیت، نقش تأمین مالی کوتاه‌مدت را بر عهده دارند و اساساً تأمین مالی بلندمدت (بیش از یک یا دو سال) باید در نهادهای غیربانکی صورت بگیرد؛ زیرا منابع بانکی باید سیال بوده و بانک ماهیتاً نمی‌تواند در تأمین مالی بلندمدت وارد شود (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۶).

بنگاه‌داری بانک‌ها یا همان فعال‌شدن نظام بانکی در حوزه‌های مختلف سرمایه‌گذاری، چالشی است که در سال‌های اخیر تشدید شده است، به‌این ترتیب، بانک‌ها از حوزه تأمین منابع مالی فعالان اقتصادی خارج شده و در قالب یک بنگاه اقتصادی، منابع خود را به سمت بازارهای دیگر از جمله مسکن، تجارت و حتی لیزینگ خودرو سوق داده‌اند (داودی، ۱۳۹۴).

رهبر انقلاب اسلامی در دیدار با هیئت دولت در خصوص موضوع خروج بانک‌ها از بنگاه‌داری تأکید داشته‌اند: «باید این موضوع بنگاه‌داری بانک‌ها را به‌طور جدی پیگیری و حل کند؛ زیرا بانک‌ها باید در خدمت تولید باشند و اگر در خدمت تولید قرار گیرند، بسیاری از مشکلات حل خواهد شد» (۱۳۹۳/۰۶/۰۵).

در همین راستا در ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه پنج‌ساله هفتم، بند دوم اقتصادی، ایجاد ثبات در سطح عمومی قیمت‌ها و نرخ ارز و تکریمی کردن تورم طی پنج‌سال و جهت‌دهی به نقدینگی و اعتبارات بانکی به سمت فعالیت‌های مولد و جذابیت‌زایی از فعالیت‌های غیرمولد. بحث جهت‌دهی به نقدینگی و اعتبارات بانکی به‌صورت ویژه مورد توجه قرار گرفته است.

اصولاً بانک‌ها به غیر از فعالیت‌های واسطه‌گری مالی، چهار دسته فعالیت مالی غیربانکی (بنگاه‌داری و سوداگری) دارند که عبارت‌اند از:

- ۱- فعالیت‌های مربوط به اوراق بهادار (مالکیت شرکت‌های کارگزاری، مشاوره اوراق بهادار، تأمین سرمایه و...);
- ۲- فعالیت‌های بیمه‌ای؛
- ۳- فعالیت‌های املاک و مستغلات؛
- ۴- مالکیت و سهام‌داری شرکت‌های غیرمالی (مظاهری؛ شیرکوند و جمالی، ۱۳۹۷).

از مهم‌ترین دلایل گرایش بانک‌ها به بنگاه‌داری می‌توان به عدم وصول مطالبات، تحریم‌های بانکی، بازدهی پایین و پرریسک بودن تولید، ضعف قوانین، رد دیون دولت و سرکوب نرخ سود تسهیلات بانکی اشاره کرد (مسگری، ۱۳۹۴؛ نورانی و دیگران، ۱۳۹۸؛ پرهیزگاری، ۱۳۹۳).

با توجه به پدیده بنگاه‌داری بانک‌ها، بر اساس ماده ۱۶ قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور که در اردیبهشت سال ۱۳۹۴ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده است: کلیه بانک‌ها و مؤسسات اعتباری موظفند از تاریخ لازم‌الاجرا شدن این قانون تا مدت سه سال، سالانه حداقل (۳۳) سی‌وسه درصد اموال خود اعم از منقول، غیرمنقول و سرقفلی را که به تملک آنها و شرکت‌های تابعه آنها درآمده است و به تشخیص شورای پول و اعتبار و بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مازاد می‌باشد، واگذار کنند.

در تحقیقات صورت گرفته تا کنون بیشتر به موضوع ایجاد پدیده بنگاه‌داری پرداخته شده است و اشاره‌ای به ارائه راه‌حل و شناسایی موانع برای خروج بانک‌ها از بنگاه‌داری و فعالیت‌های غیربانکی نشده است و خلأ تحقیقاتی در مورد موضوع شناسایی و رتبه‌بندی موانع مؤثر در تحول رفتاری بانک‌ها در خروج از بنگاه‌داری و سوداگری قابل بررسی می‌باشد.

در اجرای عملی موضوع خروج بانک‌ها از بنگاه‌داری تا کنون قوانین و مقرراتی وضع شده است؛ اما یک خلأ نظارتی بر اجرای آن احساس می‌شود که شاید دلیل این موضوع عدم شناسایی موانع خروج بانک‌ها از بنگاه‌داری باشد.

نحوه و میزان اثرگذاری بنگاه‌داری در نظام بانکی و شرایط کلان اقتصادی کشور، انگیزه لازم برای انجام پژوهش حاضر را فراهم کرد. با توجه به اثرهای منفی بنگاه‌داری بانک‌ها و قوانین مربوط به خروج بانک‌ها از بنگاه‌داری و عدم خروج آن‌ها

از این فعالیت‌ها، انجام پژوهش در خصوص شناسایی و رتبه‌بندی موانع مؤثر در تحول رفتاری بانک‌ها در خروج از بنگاه‌داری و سودآوری می‌تواند در حل این مشکل کارساز باشد.

۱. مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۱-۱. بنگاه‌داری بانک‌ها

بانک‌ها با اتکاء به منابع جذب شده دارای وجوهی خواهند بود که قادر به تزریق نقدینگی به اقتصاد کشور هستند که برای بررسی نقش آن در اقتصاد باید به میزان واسطه‌گری مالی آنها توجه نمود؛ زیرا واسطه‌گری بانک‌ها بر اساس فرایند خلق نقدینگی در اقتصاد دارای اثر تورمی است و لازم است ابزارهای بانکی در کنترل خلق نقدینگی ایجاد شده توسط بانک‌ها و کاهش آثار تورمی آن به کار گرفته شوند. بانک‌ها اعطای تسهیلات را از طریق سپرده‌های خود انجام می‌دهند و بنابراین، از طریق تغییر سررسید اقلام ترازنامه خود ایجاد نقدینگی می‌کنند. این مسئله این امکان را به بانک‌ها می‌دهد که اقلام ترازنامه را در قالب وجوه خلق قابل وام‌دهی به قرض‌گیرندگان بدهند. به چنین سازوکاری در عملیات بانکی، واسطه‌گری مالی (خلق نقدینگی) گفته می‌شود (نیلی و دیگران، ۱۳۹۲).

۲-۱. دلایل اصلی تمایل بانک‌ها به بنگاه‌داری

بانک‌ها نقش مهمی را در سرمایه‌گذاری دارند. بانک‌ها با تعیین مقبولیت و نرخ بهره وام، می‌توانند ساختار سرمایه شرکت و هزینه سرمایه را تعیین کنند. به‌علاوه بانک‌ها به شرکت‌ها نظارت می‌کنند تا به آن‌ها وام بدهند، در نتیجه نظارت حکومتی مهمی را برای مشتریان شرکت‌ها فراهم می‌کنند. در بسیاری از کشورها، بانک‌ها بیشتر در تلاش‌اند تا روی تصمیم‌های شرکت‌ها با دارا بودن سهام شرکت‌ها و تعیین اعضای هیئت مدیره به‌طور مستقیم تأثیر بگذارند (Bris & et al., 2006; Gorton & Schmid, 2000).

۱-۲-۱. مشکلات و آسیب‌های موجود در بیرون از نظام بانکی

الف) نرخ سود دستوری

در ایران دولت به‌طور مستقیم و غیرمستقیم برای بانک‌ها نرخ‌گذاری می‌کند این در حالی است که در بیشتر نقاط دنیا این کار زمان زیادی است که منسوخ شده است.

در برخی موارد نرخ سپرده‌هایی که دولت برای بانک‌ها در نظر می‌گیرد از نرخ بازار بسیار پایین‌تر است و همین امر باعث می‌شود که بانک‌ها به کارها و فعالیت‌های خارج از حوزه اصلی خود روی آورند. از همین رو برای کسب سود بیشتر، وارد فعالیت اقتصادی و بنگاهداری می‌شوند. شاید این نوع ورود بانک‌ها به بنگاهداری به صورت ناخواسته نبوده و بانک‌ها به اراده خود وارد این حوزه شده باشند؛ اما در این مورد نیز شرایط اقتصادی آن‌ها را مجبور به این کار کرده و آن‌ها به دلیل شرایط موجود مجبور به این بنگاهداری شده‌اند؛ بنابراین اگر از این زاویه به موضوع نگاه کنیم در این حالت نیز بنگاهداری بانک‌ها ناخواسته و به دلیل شرایطی که بر آن‌ها تحمیل شده بوده است (مسگری، ۱۳۹۴).

ب) رد دیون دولت

در سال‌های گذشته همواره یکی از بزرگ‌ترین بدهکاران بانکی، دولت بوده است. دولت که به دلایل مختلف و برای انجام وظایف خود ناچار به استفاده از منابع بانکی است تبدیل به بدهکار بزرگ بانکی شده است. تعدادی از شرکت‌هایی که دولت بابت رد دیون به بانک‌ها واگذار کرده، زیانده است و بانک‌ها نیز از این نوع بنگاهداری رضایت ندارند. همچنین بخشی از املاکی که از این طریق تحت تملک بانک‌ها درآمده است نیز به دلیل مسائل حقوقی پیچیده، به سادگی قابل فروش نیستند؛ درحالی‌که ارزش این املاک همواره در لیست سرمایه‌گذاری‌های بانک‌ها محاسبه می‌شود (مسگری، ۱۳۹۴).

پ) تحریم‌های بانکی

در سال‌های گذشته روابط تجاری و اقتصادی ما با دنیا از دست بانک‌ها خارج شده و توسط صرافی‌ها انجام می‌شود. در این سال میلیاردها دلار صادرات و واردات صورت گرفته که کارمزد آن به جای بانک‌ها به صرافی‌ها رسیده است که این‌ها منابعی هستند که عملاً از دسترس بانک‌ها خارج شده‌اند. در دوران تحریم نه اعتبارات اسنادی باز می‌شد و نه حواله‌های ارزی. در چنین وضعیتی بانک‌ها باید سود سپرده‌گذاران و صاحبان سهام را نیز پرداخت می‌کردند؛ بنابراین چاره‌ای جز ورود به بنگاهداری برایشان باقی نمی‌ماند (سیدعلی، ۱۳۹۴).

۱-۲-۲. مشکلات و آسیب‌های موجود در درون نظام بانکی

الف) وصول مطالبات و مشکلات فروش مال مرهونه

یکی از مشکلات بانک‌ها دریافت مطالبات و وام‌هایی است که پرداخت کرده‌اند. برخی از دریافت‌کنندگان تسهیلات به دلیل مشکلات اقتصادی و بعضاً ورشکستگی قادر به برگرداندن وام‌هایی که دریافت کرده‌اند نیستند. در شرایطی که بانک‌ها مطالبات فراوانی دارند و بدهکاران بانکی قادر به پرداخت دیون خود نیستند، بانک‌ها مجبور می‌شوند اموال وثیقه‌ای را تملیک کنند. در برخی موارد به دلایل شرایط اموال تملک شده و یا به دلیل شرایط اقتصادی، این املاک قابلیت عرضه و فروش ندارد؛ بنابراین بانک‌ها برای وصول مطالبات خود ناچار به تملک وثایق و نگاهداری آن‌ها هستند (افزودی، ۱۳۹۴، ص ۳۴)

ب) ضعف‌های ساختاری و قانونی در بانکداری

بسیاری از کارشناسان، به‌ویژه در دهه اخیر، بر ناکارآمدی قوانین پولی و بانکی و وجود برخی ضعف‌های ساختاری در فعالیت بانک‌ها و بانک مرکزی تأکید می‌کنند. قانون پولی بانکی کشور مربوط به سال ۱۳۵۱ بوده و قانون بانکداری بدون ربا نیز قرار بود در کمتر از پنج الی شش سال موردبازنگری قرار گیرد. طبق قانون بانکداری بدون ربا، بانک‌ها تسهیلات خود را در چند کانال مشخص باید اعطا کنند که مشارکت مدنی^۱، حقوقی^۲ و سرمایه‌گذاری مستقیم^۳ از جمله این راه‌ها است. طبق قانون بانکداری بدون ربا، بانک‌ها از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم می‌توانند شرکت تأسیس کنند. از طرفی عرصه بانکداری روزبه‌روز شاهد تغییرات است، ولی زیرساخت‌های قانونی و مقرراتی، هماهنگ با آن تغییر نکرده است.

۱. مشارکت مدنی عبارتست از درهم‌آمیختن سهم‌الشرکه نقدی و غیرنقدی متعلق به اشخاص حقیقی

یا حقوقی متعدد به نحو مشاع به‌منظور انتفاع، طبق قرارداد (توتونچیان، ۱۳۷۹).

۲. مشارکت حقوقی در چهارچوب تعریف کلی «شراکت» و در اصطلاح آیین‌نامه فصل سوم قانون عملیات بانکی بدون ربا عبارتست از: «تأمین قسمتی از سرمایه شرکت‌های سهامی جدید و یا خرید قسمتی از سهام شرکت‌های سهامی موجود» (توتونچیان، ۱۳۷۹).

۳. سرمایه‌گذاری نوعی مشارکت حقوقی است که در اجرای طرح‌های تولیدی و عمرانی از طریق سهام و یا مشارکت بانک‌ها به مرحله اجرا گذارده می‌شود. سرمایه‌گذاری مستقیم عبارتست از: تأمین سرمایه لازم جهت اجرای طرح‌های تولیدی و طرح‌های عمرانی انتفاعی توسط بانک‌ها (توتونچیان، ۱۳۷۹).

۳-۱. بررسی قوانین و حدود بنگاهداری بانک‌ها در ایران

۱-۳-۱. حدود بنگاهداری بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی در ایران

ابتدا به بند ۳ از ماده ۳۴ قانون پولی و بانکی کشور (مصوب ۱۸ تیرماه ۱۳۵۱ و اصلاحات پس از آن) توجه نمود. در این ماده تأکید شده است که انجام عملیات زیر برای بانک‌ها ممنوع است:

۱- خرید و فروش کالا به منظور تجارت.

۲- معاملات غیرمنقول جز برای بانک‌هایی که هدف آن‌ها انجام معاملات غیرمنقول است.

۳- خرید سهام و مشارکت در سرمایه یک یا چند شرکت و یا خرید اوراق بهادار داخلی یا خارجی به حساب خود به میزانی بیش از آنچه بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به موجب دستورها یا آیین‌نامه‌های خاص تعیین خواهد کرد.

۴- اعطای اعتبار به اعضای ارکان خود و مؤسساتی که اعضای مزبور در آن ذی‌نفع‌اند و سایر اشخاص حقیقی یا حقوقی بیش از آنچه بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به موجب دستورها یا آیین‌نامه‌های خاص تعیین خواهد کرد.

۵- اعطای اعتبار به اعضای ارکان یا رؤسای ادارات و بازرسان بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مگر با رعایت آیین‌نامه‌هایی که در این مورد به تصویب شورای پول و اعتبار خواهد رسید.

۶- انتشار اوراق دیداری در وجه حامل (ربیع‌زاده، ۱۳۹۳، ص. ۳۷).

۱-۳-۲. تصویب طرح الحاق ۷ بند به ماده ۳۴ قانون پولی و مالی

کشور

طرح یک فوریتی الحاق ۷ بند به ماده ۳۴ قانون پولی و مالی کشور با امضای ۱۱۸ نماینده مجلس در ۲۵ شهریور ماه ۱۳۹۵ به تصویب اکثریت نمایندگان رسید و بند اول پیشنهادی دقیقاً موضوع بنگاهداری را هدف گرفته است.

بند اول: کلیه بانک‌ها و مؤسسات مالی، پولی و اعتباری از داشتن شرکت‌های سرمایه‌گذاری، کارخانه‌داری، شرکت‌داری و بنگاهداری، به استثنای شرکت‌هایی که اجرای صحیح عقود مبادله‌ای و مشارکتی و جعاله مستلزم وجود آن‌هاست، ممنوع می‌گردند و باید فقط فعالیت بانک‌داری داشته باشند و مکلفند حداکثر ظرف یک سال شرکت‌های سرمایه‌گذاری، کارخانه‌ها و بنگاه‌های خود را واگذار

کنند و بانک مرکزی موظف به نظارت بر تحقق این امر است
بند دوم: کلیه بانک‌ها با مؤسسات مالی، پولی و اعتباری از خرید و فروش سکه، ارز، زمین، مسکن، مغازه و سهام بورس، مگر به اندازه مصرف داخلی و در حد عرف مورد تأیید شورای پول و اعتبار، ممنوع هستند. بانک مرکزی و شورای پول و اعتبار مکلف هستند از هر نوع فعالیت سوداگرانه توسط بانک‌ها، مؤسسات مالی، پولی و اعتباری جلوگیری به عمل آورد.

۱-۳-۳. قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور

ماده ۱۶ و ۱۷ قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور، در اردیبهشت سال ۱۳۹۴ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده است صریحاً بنگاهداری بانک‌ها را هدف قرار داده است. (شماره ابلاغیه ۱۰۰۷۷/۴۹۱ سال ۱۳۹۴).
ماده ۱۶- کلیه بانک‌ها و مؤسسات اعتباری موظفند از تاریخ لازم‌الاجرا شدن این قانون تا مدت سه سال: الف) سالانه حداقل (۳۳) سی‌وسه درصد اموال خود اعم از منقول، غیرمنقول و سرقفلی را که به تملک آنها و شرکت‌های تابعه آنها درآمده است و به تشخیص شورای پول و اعتبار و بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مازاد می‌باشد، واگذار کنند.

الف) منظور از شرکت‌های تابعه مذکور، شرکت‌هایی هستند که بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به صورت مستقیم یا غیرمستقیم مالک بیش از (۵۰) پنجاه درصد سهام آن باشند یا اکثریت اعضای هیئت مدیره آن را تعیین کنند.

ب) سهام تحت تملک خود و شرکت‌های تابعه خود را در بنگاه‌هایی که فعالیت‌های غیربانکی انجام می‌دهند، به استثنای طرح‌های نیمه تمام شرکت‌های تابعه واگذار کنند. تشخیص «غیربانکی» بودن فعالیت بنگاه‌هایی که بانک‌ها، مؤسسات اعتباری و شرکت‌های تابعه، سهام‌دار آنها هستند، برعهده بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران است.

ماده ۱۷- در صورت عدم انجام تکالیف موضوع ماده (۱۶) این قانون، مجازات‌های زیر نسبت به بانک یا مؤسسه اعتباری متخلف اعمال می‌شود:

الف) بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران با اخطار قبلی، نسبت به اعمال مجازات‌های قانونی از جمله ماده (۴۴) قانون پولی و بانکی کشور مصوب ۱۳۵۱/۴/۱۸ و اصلاحات بعدی آن اقدام می‌کند.

ب) سود بانک‌ها و مؤسسات اعتباری که منشأ آن فعالیت‌های غیربانکی شامل

بنگاه‌داری و نگهداری سهام باشد در سال ۱۳۹۵ با نرخ (۲۸) بیست‌وهشت درصد مشمول مالیات می‌شود. پس از آن، هر سال سه واحد به درصد نرخ مذکور افزوده می‌شود تا به (۵۵) پنجاه‌وپنج درصد برسد.

پ - عایدی املاک غیرمنقول مازاد بانک‌ها و مؤسسات اعتباری شامل زمین، مستغلات، سرقلمی و اموال مشابه آن در سال ۱۳۹۵ با نرخ (۲۸) بیست‌وهشت درصد مشمول مالیات می‌شود. پس از آن، هر سال سه واحد درصد به نرخ مذکور اضافه می‌شود تا به (۵۵) پنجاه‌وپنج درصد برسد. منظور از عایدی املاک در این ماده مابه‌التفاوت قیمت بازاری ملک در ابتدا، و انتهای سال مالی است و بانک یا مؤسسه اعتباری که دارایی غیرمنقول مازاد نگهداری می‌کند موظف است از سال ۱۳۹۵ به بعد، بر اساس نرخ‌های مقرر در این ماده، همه‌ساله مالیات بر عایدی دارایی غیرمنقول مازاد تحت تملک خود را بپردازد. چگونگی تقویم دارایی موضوع این ماده، مطابق آیین‌نامه اجرایی است که توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و سازمان امور مالیاتی کشور تهیه می‌شود و ظرف مدت سه‌ماه از تاریخ ابلاغ این قانون به تصویب هیئت وزیران می‌رسد.

ت) مدیر عامل و اعضای هیئت مدیره بانک‌ها و مؤسسات اعتباری که به دلایلی جز موارد تبصره (۱) این ماده و یا حکم قضایی مبنی بر عدم واگذاری اموال و سهام موضوع ماده (۱۶) این قانون، اقدام به اجرای این حکم نمایند به مدت پنج سال از عضویت در هیئت مدیره و نیز تصدی سمت مدیرعاملی بانک‌ها و مؤسسات مالی و یا اعتباری محروم می‌شوند.

۴-۱. مطالعات داخلی

حسن‌زاده؛ کریمی؛ قوام و غفاری (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «شناسایی عوامل مؤثر بر ایجاد پدیده بنگاه‌داری در بانک‌ها»، به این نتیجه رسیدند که عواملی مانند بازدهی بالاتر بازارهای موازی، وثایق تسهیلات و مطالبات معوق، ناطمینانی و بی‌ثباتی در متغیرهای کلان اقتصادی، واگذاری شرکت‌های دولتی به بانک‌ها به ازای دیون دولت به نظام بانکی و خلأ و فقدان قوانین و مقررات نظارتی در کشور بیشترین تأثیر جهت بنگاه‌داری بانک‌ها بوده است.

مظاهری؛ شیرکوند و جمالی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «تأثیر محدودیت فعالیت غیربانکی و بنگاه‌داری بانک‌ها بر کفایت سرمایه آنها در کشورهای در حال توسعه»، به بررسی تأثیر مقررات حاکم بر نوع فعالیت‌های غیربانکی و

بنگاه داری بر عملکرد صنعت بانک داری در کشورهای در حال توسعه در بازه زمانی سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۲ پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد، افزایش شدت سختگیری در خصوص فعالیت بنگاه داری، اثر منفی بر نسبت کفایت سرمایه دارد؛ همچنین هرچقدر سختگیری در مورد فعالیت بانک‌ها در حوزه املاک و مستغلات بیشتر شود، نسبت کفایت سرمایه به طور معناداری بهبود می‌یابد.

شفیعی‌نژاد و شاهی سوق (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان «گذار بانک‌ها از بنگاه داری به سمت بانک داری»، به بررسی مطالعه تطبیقی به منظور عبور بانک‌ها از بنگاه داری و حرکت به سمت بانک داری در بانک قوامین پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که اثر شاخص‌های کلان اقتصادی بر مطالبات معوق بانک‌ها، ارتباط میان ساختار بازار و ضریب سودآوری در نظام بانکی ایران، بررسی رابطه بین رشد اقتصادی و بازده سهام بانک‌های پذیرفته شده در بورس، تأثیر گسترش سهم بانک‌های خصوصی در نظام بانکی بر مطالبات معوق سیستم بانکی و تأثیر نوسانات بازار سهام بر عملکرد بانک‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار برگذر بانک قوامین از بنگاه داری مؤثر هستند.

کرمانی (۱۳۹۳) در مقاله «وام‌های غیرجاری و بنگاه داری بانک‌ها در ایران»، به شرح اثرهای تمایل بانک‌ها به پدیده بنگاه داری بیان می‌دارد که این پدیده مطالبات معوق را افزایش می‌دهد و اثرهایی که افزایش این مطالبات معوق بر جای می‌گذارند را می‌توان به دو دسته مستقیم و غیرمستقیم تقسیم نمود. اثرهای مستقیم این اتفاق انجماد سرمایه بانک‌ها و عدم توان وامدهی آنها است؛ اما اثر غیرمستقیم که مهم‌تر از اثر مستقیم می‌تواند باشد را می‌توان به این صورت بیان کرد که به خاطر عدم شفافیتی که به خاطر این گونه مطالبات در صورت‌های مالی بانک‌ها به وجود می‌آید، سهام‌داران جدید اعتماد خود را به ترازنامه بانک از دست داده و حاضر به خرید سهام بانک‌ها نشده و در نتیجه بانک‌ها توان افزایش سرمایه را نخواهند داشت.

۱-۵. مطالعات خارجی

ژانگ^۱ و همکاران (۲۰۱۸)، به مطالعه اثر مالکیت بانکی بر مدیریت نقدینگی شرکت‌ها در طی سال‌های ۲۰۱۲-۲۰۱۸ در چین پرداختند. نتایج حاصل شده از این پژوهش نشان داد که شرکت‌هایی که بخشی از سهام آن‌ها متعلق به بانک‌ها می‌باشد نگهداشت وجه نقد در آن‌ها کمتر بوده و سرمایه‌گذاری بیش‌ازحد نیز در این شرکت‌ها بیشتر است.

حق و براون^۱ (۲۰۱۶) در پژوهشی که به بررسی مسئله کارایی مقررات بانکی و مالکیت بانک (بنگاه داری) در بانک‌های خاورمیانه پرداختند. آنها دریافتند که تمرکز مالکیت و قدرت نظارتی هم به‌طور انفرادی و هم به‌صورت تجمعی بر کارایی هزینه‌ها در بانک اثر می‌گذارند. همچنین مالکیت دولت، قدرت بازار و سختگیری در خصوص سرمایه بانک‌ها، بر کارایی آنها اثر مثبت دارند.

موضوع قانون داد فرانک و وکر با موضوع بنگاه‌داری بانک‌ها در کشور ما ارتباط نزدیکی دارد و از این‌رو، جا دارد در این قسمت اشاره‌ای به آن شود. دولت باراک اوباما در سال ۲۰۰۹، قانون داد - فرانک را به مجلس آمریکا پیشنهاد داد که بنا بود برای ثبات مالی، برقراری شفافیت و مسئولیت‌پذیری نظام مالی و پایان دادن به این تصور که برخی نهادها بزرگ‌تر از آن هستند که شکست بخورند، عمل کند.

قانون داد - فرانک ۱۶ ماده را شامل می‌شود که به پیشنهاد وکر، متممی به این قانون افزوده شد که به نام «قانون وکر» شناخته می‌شود. موضوع این قانون، ایجاد موازین و ضوابطی برای معامله‌گری بانک‌ها در حوزه‌هایی غیر از مأموریت اصلی ایشان است؛ که به‌عنوان مثال می‌توان از معامله‌گری و ورود بانک‌ها به بخش صندوق‌های پرمخاطره پوششی و صندوق‌های اختصاصی سهام نام برد.

بر مبنای قانون وکر (۲۰۰۹)، بانک‌ها حق «معامله‌گری اختصاصی» ندارند و این قانون بانک‌ها و شرکت‌های فرعی آنها را از سرمایه‌گذاری در صندوق‌های پوششی و اختصاصی سهام منع می‌کند.

همچنین این قانون، مؤسسات غیربانکی را که در فعالیت‌های معامله‌گری موردبحث وارد شده‌اند، مشمول ضوابطی می‌گرداند. بر اساس مصوبه کنگره، این قانون بانک‌ها را محدود می‌کند تا حداکثر ۳ درصد بتوانند در صندوق‌های پوششی و اختصاصی سهام سرمایه‌گذاری کنند. باوجوداین، در این قانون برخی نهادها و موارد سرمایه‌گذاری استثنا شده‌اند که به‌عنوان نمونه می‌شود به اوراق شهرداری‌ها و اوراق خزانه‌داری آمریکا اشاره کرد. قانون وکر به بانک‌ها و مؤسسات دیگر ۷ سال فرصت داده است تا خود را با چهارچوب‌های تعیین شده تطبیق دهند. تصویب نهایی قانون وکر پس از پیشنهاد ابتدایی آن ماه‌ها به طول انجامید، برخی علت این امر را نفوذ و قدرت چانه‌زنی بانک‌های آمریکایی در نهاد قانون‌گذاری آمریکا می‌دانند تا بتوانند با به تأخیر انداختن تصویب و اجرای این قانون، همچنان از منافع معامله‌گری‌های

اختصاصی بهره‌مند باشند.

در گزارشی که در آذر ماه سال ۱۳۹۶ توسط معاونت اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی تحت عنوان «آسیب‌شناسی نظام بانکی و نظارت مؤثر بر بانک‌ها و مسئله اقتدار مقام ناظر» به چاپ رسید، مهم‌ترین آسیب‌های موجود که منجر به عدم بازدارندگی مجازات‌ها و کاهش اقتدار مقام ناظر بانکی شده است، عبارت‌اند از:

- ۱- اعطای مجوز از سوی بانک مرکزی به بانک‌ها برای پنهان نمودن و عدم افشای تخلفات؛
- ۲- محدود بودن اختیارات معاونت نظارت بانک مرکزی برای برخورد با تخلفات بانک‌ها؛
- ۳- فقدان شاخص و معیار مشخص برای ارجاع پرونده‌های تخلف به هیئت انتظامی بانک‌ها؛
- ۴- عدم شفافیت فرایند و تصمیمات اتخاذ شده در هیئت انتظامی بانک‌ها؛
- ۵- طولانی بودن فرایند رسیدگی به تخلفات و امکان شکایت و استیناف پی‌درپی برای بانک‌ها؛
- ۶- عدم استفاده بانک مرکزی از ابزارهای انگیزشی بانکی و سایر ابزارهای اقتصادی برای اصلاح رفتار بانک‌ها و برخی محدودیت‌های قانونی در این خصوص؛
- ۷- ترکیب هیئت انتظامی بانک‌ها و حضور ذینفعانی از شبکه بانکی در این هیئت؛
- ۸- بی‌اثر بودن تهدید به انحلال و ورشکستگی بانک‌ها به دلیل فقدان بسترهای قانونی لازم؛
- ۹- عدم هماهنگی سیاست‌های اقتصادی دولت با سیاست‌های بانک مرکزی (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۶).

۲. روش پژوهش

پژوهش حاضر یک تحقیق کاربردی می‌باشد؛ زیرا در جستجوی دستیابی به یک هدف علمی است و بر حل مسئله‌ای تأکید دارد.

۲-۱. روش و ابزار جمع‌آوری داده‌ها

جهت جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی استفاده گردید. از مطالعات کتابخانه‌ای به‌عنوان شالوده‌ای جهت تدوین چهارچوب نظری

پژوهش استفاده کردیم و از روش میدانی نیز جهت دریافت اطلاعات از کارکنان از طریق پرسشنامه بهره گرفتیم؛ بنابراین ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش، پرسشنامه محقق ساخته می‌باشد.

در این پژوهش برای بررسی و آزمون سؤال‌های پژوهش از پرسشنامه محقق ساخته بر اساس طیف لیکرت، خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم درجه‌بندی شده است. برای پاسخ‌های خیلی کم نمره ۱، برای پاسخ‌های کم نمره ۲، برای پاسخ‌های متوسط نمره ۳، برای پاسخ‌های زیاد نمره ۴ و برای پاسخ‌های خیلی زیاد نمره ۵ در نظر گرفته شده است. بر اساس بررسی‌های پیمایشی صورت گرفته از مقالات ۱۵ عامل (جدول ۱) یافت شد. در ادامه ۵ عامل نیز توسط مدیر عامل، معاونان و مدیران ارشد بانک‌های دولتی و خصوصی بانک‌ها تحت عنوان، شفاف نبودن مقررات و سیاست‌های نظارتی، نفوذ بانک‌ها بر بانک مرکزی، اجازه و تشویق بانک‌ها برای حضور در بازار سرمایه در شرایط رکود، افزایش هزینه‌های جاری و وابستگی به درآمدهای حاصل از بنگاه‌داری، تشدید فضای رقابتی ناسالم بانک‌ها در افزایش بهره بانکی بالا به سپرده‌ها، اضافه شده و در نهایت ۲۰ عامل به‌عنوان عوامل نهایی انتخاب شدند؛ بنابراین پرسشنامه پژوهش حاضر دارای ۲۰ سؤال و ۴ جز می‌باشد که این اجزاء عبارت‌اند از: بانک مرکزی (۷ سؤال)، دولت (۵ سؤال)، عملکرد بانک (۴ سؤال) و متغیرهای کلان اقتصادی (۴ سؤال) می‌باشد.

۲-۲. جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری در این پژوهش مدیر عامل، معاونان و مدیران ارشد بانک‌های دولتی و خصوصی به تعداد ۲۵۲ نفر را تشکیل می‌دهد. بر این اساس، ۳۶ بانک در ایران شناسایی شده‌اند که در هر شعبه مرکزی خود بین ۵ تا ۱۰ مدیر ستادی دارند. در این پژوهش به‌صورت میانگین ۷ نفر در نظر گرفته شده است. پس حجم جامعه تحقیق ۲۵۲ نفر می‌باشد که بر اساس فرمول کوکران (فرمول زیر) در سطح اطمینان ۰/۹۵ و $p=q=0/5$ و مقدار خطای ۰/۰۵ تعداد حجم نمونه ۱۵۲ نفر بود؛ بنابراین در این پژوهش حجم نمونه برای ۱۵۲ نفر محاسبه شده و داده‌های مورد نظر از طریق پرسشنامه، جمع‌آوری گردید.

$$n = \frac{N \times \left(\frac{Z_{\alpha}}{2}\right)^2 \times P(1 - P)}{\varepsilon^2(N - 1) + \left(\frac{Z_{\alpha}}{2}\right)^2 \times P(1 - P)}$$

$$= \frac{252 \times (1.96)^2 \times .5(1 - .5)}{.05^2(252 - 1) + (1.96)^2 \times .5(1 - .5)} = 152$$

روش نمونه‌گیری در این پژوهش به صورت نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای بوده است که طبقات آماری بانک‌های خصوصی و دولتی بوده است.

جدول (۱): پراکندگی افراد از دید نوع بانک

بانک خصوصی	بانک دولتی	
۱۰۲	۱۵۰	فراوانی
۴۰	۶۰	درصد فراوانی
۶۱	۹۱	تعداد نفرات منتخب

۲-۲-۱. آلفای کرونباخ

معیاری معمول برای سنجش پایایی و سنجش‌های مناسب برای ارزیابی پایداری درونی (سازگاری درونی) محسوب می‌شود. در مورد پایداری درونی باید گفت که یکی از مواردی که برای سنجش پایایی در روش‌های آماری به کار می‌رود، پایداری درونی مدل‌های اندازه‌گیری است. درحقیقت پایداری درونی نشانگر میزان همبستگی بین یک سازه و شاخص‌های مربوطه به آن است. مقدار بالای واریانس تبیین‌شده بین سازه و شاخص‌هایش در مقابل خطای اندازه‌گیری مربوط به هر شاخص، پایداری درونی بالا را نتیجه می‌دهد. مقدار آلفای کرونباخ بالاتر از ۰/۷ بیانگر پایایی قابل قبول است. هرچند موس و همکاران (۱۹۹۸) در مورد سؤالات انداک، مقدار ۰/۶ را به عنوان سرحد ضریب آلفای کرونباخ معرفی کرده‌اند. براین اساس، برابر با جدول (۲) مقدار آلفای کرونباخ برای تمامی پرسشنامه ۰/۹۱۳ است که این مقدار از ۰/۷ بیشتر بوده و بیانگر پایایی قابل قبول است.

جدول (۲): مقادیر آلفای کرونباخ

مقدار آلفای کرونباخ	تعداد گویه	تعداد نمونه	
۰/۹۱۳	۲۰	۳۰	پرسشنامه پژوهش

۲-۲-۲. پایایی ترکیبی (CR)

از آنجایی که معیار آلفای کرونباخ معیاری سنتی برای تعیین پایایی سازه‌ها می‌باشد، روش PLS معیار نوین تری نسبت به آلفا به نام پایایی ترکیبی به کار می‌برد. این معیار توسط ورتس و همکاران (۱۹۷۴) معرفی شد و برتری آن نسبت به آلفای کرونباخ در این است که پایایی سازه‌ها نه به صورت مطلق بلکه با توجه به همبستگی سازه‌هایشان با یکدیگر محاسبه می‌گردد. در نتیجه برای سنجش بهتر پایایی در این روش، هر دوی این معیارها به کار برده می‌شوند. مقدار پایایی ترکیبی یک سازه از یک نسبت حاصل می‌شود که در صورت این کسر، واریانس بین یک سازه با شاخص‌هایش به اضافه مقدار خطای اندازه‌گیری می‌آید. در صورتی که مقدار آن برای هر سازه بالای ۰/۷ (Nunnally & Bernstein, 1994) شود، نشان از پایداری درونی مناسب برای مدل‌های اندازه‌گیری دارد. شایان ذکر است که معیار پایایی ترکیبی در بحث‌های آماری معیار بهتری از آلفای کرونباخ به شمار می‌رود. با عنایت به موارد فوق و با توجه به جدول (۳) مقدار تمامی متغیرهای بیش از ۰/۷ هستند، برآزش مناسب مدل‌های اندازه‌گیری تأیید می‌شود.

جدول (۳): مقادیر پایایی ترکیبی

ردیف	متغیر	پایایی ترکیبی	آلفای کرونباخ
۱	موانع مربوط به بانک مرکزی	۰/۹۶۵	۰/۸۰۱
۲	موانع مربوط به دولت	۰/۹۶۴	۰/۷۸۱
۳	موانع مربوط به عملکرد بانک‌ها	۰/۹۲۶	۰/۷۱۱
۴	موانع مربوط به متغیرهای اقتصاد کلان	۰/۸۹۷	۰/۹۰۳

۳-۲. بررسی روایی

۳-۲-۱. روایی همگرا

روایی همگرا دومین معیار است که برای برآزش مدل‌های اندازه‌گیری در روش PLS به کار برده می‌شود. معیار AVE (میانگین واریانس استخراج شده) نشان‌دهنده میانگین واریانس به اشتراک گذاشته شده بین هر سازه با شاخص‌های خود است. به بیان ساده‌تر AVE میزان همبستگی یک سازه با شاخص‌های خود را نشان می‌دهد

که هرچه این همبستگی بیشتر باشد، برازش نیز بیشتر است. فورنل و لارکر^۱ (۱۹۸۱) معیار AVE را برای سنجش روایی همگرا معرفی و مقدار بحرانی را عدد ۰/۵ بیان داشتند؛ بدین معنی که مقدار میانگین واریانس استخراج شده بالای ۰/۵ روایی همگرای قابل قبول را نشان می‌دهند. با توجه به موارد گفته شده و جدول (۴) مقادیر تمامی میانگین واریانس استخراج شده از ۰/۵ بیشتر بوده و در نتیجه مدل آورده شده در این پژوهش از روایی همگرایی مناسبی برخوردار است.

جدول (۴): مقادیر میانگین واریانس استخراج شده

نام متغیر	مقدار میانگین واریانس استخراج شده
بانک مرکزی	۰/۵۹۴
دولت	۰/۵۰۶
عملکرد بانکها	۰/۵۸۴
فضای کلان اقتصاد	۰/۵۴۹

۲-۳-۲. روایی واگرا

در نهایت روایی واگرایی سومین معیار سنجش برازش مدل‌های اندازه‌گیری در روش PLS است. روایی واگرایی در این روش از دو طریق سنجیده می‌شود: الف) روش‌های بارهای عاملی متقابل؛ ب) روش فورنل و لارکر. در این پژوهش از روش دومی برای سنجش روایی واگرایی استفاده شده است. به‌زعم فورنل و لارکر روایی واگرایی وقتی در سطح قابل قبولی است که میزان میانگین واریانس استخراج شده برای هر سازه بیشتر از واریانس اشتراکی بین آن سازه و سازه‌های دیگر در مدل باشد.

جدول (۵): مقادیر روایی واگرایی

ردیف	متغیر	۱	۲	۳	۴
۱	بانک مرکزی	۰/۷۷۱			
۲	دولت	۰/۴۷۳	۰/۷۱۱		
۳	عملکرد بانکها	۰/۵۸۶	۰/۶۵۸	۰/۷۶۴	
۴	فضای کلان اقتصاد	۰/۵۰۷	۰/۳۵۹	۰/۴۸۹	۰/۷۴۰

1. Fornell and Larcker

۲-۴. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

از آمار توصیفی جهت برآورد مشخصه‌های مرکزی و تنظیم جداول توزیع فراوانی آماری استفاده می‌شود. از آمار استنباطی جهت رتبه‌بندی استفاده می‌گردد. در پژوهش حاضر جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. به منظور بررسی نرمال بودن داده‌ها از آزمون کلموگروف - اسمیرنوف استفاده می‌شود و علت استفاده از آزمون نرمال بودن انتخاب نوع آزمون (پارامتریک یا غیرپارامتریک) می‌باشد. همچنین جهت اولویت‌بندی شاخص‌ها از آزمون فریدمن استفاده می‌شود.

۲-۵. یافته‌های پژوهش

به منظور تحلیل داده‌های پژوهش از تحلیل‌های گوناگون استفاده شده است. در ابتدا نرمال بودن داده‌ها با استفاده از آزمون کولموگروف - اسمیرنوف بین متغیرهای پژوهش محاسبه شد. در ادامه به علت نرمال نبودن داده‌ها از آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی شاخص‌ها استفاده شد.

۲-۵-۱. آزمون نرمال بودن متغیرهای پژوهش

قبل از وارد شدن به مرحله آزمون فرض‌ها لازم است تا از وضعیت نرمال بودن داده‌ها اطلاع حاصل شود، تا بر اساس نرمال بودن یا نبودن آن‌ها، آزمون‌ها استفاده شود. در این آزمون اگر سطح معناداری به دست آمده از اجرای آزمون، بزرگ‌تر از مقدار خطا یعنی $0/05$ باشد فرض H_1 و در غیراین صورت فرض H_0 تأیید خواهد شد.

جدول (۶): آزمون کولموگروف - اسمیرنوف برای متغیرهای پژوهش

متغیر	آماره Z	سطح معناداری
بانک مرکزی	۰/۱۲۰	۰/۰۰۰
دولت	۰/۱۴۲	۰/۰۰۰
بانک‌ها	۰/۲۱۳	۰/۰۰۰
متغیرهای اقتصاد کلان	۰/۲۰۴	۰/۰۰۰

با توجه به این که سطح معناداری برای متغیرهای پژوهش کوچک‌تر از $0/05$ است پس فرض H_0 تأیید می‌شود و نتیجه می‌گیریم که داده‌های جمع‌آوری شده برای متغیرهای پژوهش نرمال نیست.

۲-۵-۲. آزمون تحليل عاملي اکتشافی

ابتدا به منظور اطمینان از مناسب بودن داده‌ها از لحاظ کفایت نمونه برای تحلیل عاملي اکتشافی از آزمون کایزر میر و بارتلت استفاده شده است. اندازه کفایت نمونه (KMO) و همچنین آزمون معناداری کرویت نمونه بارتلت^۱ نیز در تحلیل عاملي اکتشافی توسط SPSS به دست آمده است که نشان از کافی بودن تعداد نمونه برای تحلیل عاملي و مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل است. عوامل تأثیرگذار تحقیق و همچنین آزمون KMO و بارتلت به شرح زیر می‌باشند:

جدول (۷): آزمون KMO و بارتلت

شاخص کایزر ^۲ - میر ^۳ - اولکین ^۴	۰/۸۸۱
تست بارتلت	۴۰۳۰/۲۰۷
	۰/۰۰۰

برای تعیین تعداد عوامل تحقیق، سؤالات را در تحلیل عاملي اکتشافی به شرح زیر به کار برده شد تا تعداد عوامل تأثیرگذار تحقیق از طریق spss مشخص گردد که این تحلیل؛ پیشینه تحقیق و تعداد عوامل تأثیرگذار بر هر پژوهش در پیشینه را تأیید نمود.

جدول (۸): بررسی و تحلیلی بار عاملي اکتشافی

متغیرهای کلان اقتصادی	عملکرد بانک	دولت	بانک مرکزی	موانع خروج بانک‌ها از بنگاهداری	تأثیرگذار
			۰/۷۸۴	سرکوب نرخ سود تسهیلات بانکی	
			۰/۷۶۹	شفاف نبودن مقررات و سیاست‌های نظارتی	
			۰/۷۶۳	ضعف نظارتی بانک مرکزی در برخورد با متخلفان	
			۰/۸۱۲	صدور مجوز تأسیس بانک، توسط بنگاه‌ها از سوی بانک مرکزی	
			۰/۷۴۹	ضعف شایسته‌سالاری در انتصاب و تأیید مدیران بانک‌ها	
			۰/۸۰۱	عدم کفایت کارمزد واسطه‌گری وجوه	
			۰/۷۵۶	نفوذ بانک‌ها بر بانک مرکزی	

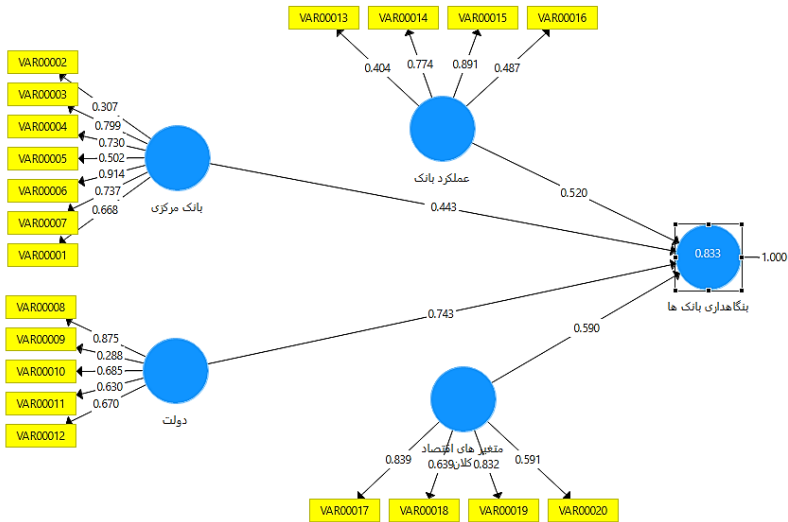
1. Bartlett
2. Kaiser
3. Meyer
4. Olkin

متغیرهای کلان اقتصادی	عملکرد بانک	دولت	بانک مرکزی	موانع خروج بانک‌ها از بنگاهداری	
		۰/۶۱۲		تسهیلات تکلیفی و عدم اجازه به ارزیابی تسهیلات‌گیرندگان	۳
		۰/۷۰۱		واگذاری شرکت‌های دولتی به بانک‌ها به ازای دیون دولت به نظام بانکی	
		۰/۷۸۱		ضعف نظارتی وزارت اقتصاد بر عملکرد بانک‌ها	
		۰/۷۵۲		ضعف دولت در اجرای قوانین مربوط به نظام بانکی	
		۰/۷۷۱		اجازه و تشویق بانک‌ها برای حضور در بازار سرمایه در شرایط رکود	
	۰/۸۰۸			تمایل به سوداگری مالی نزد مدیران بانکی	عملکرد بانک
	۰/۷۸۰			وثایق تسهیلات و مطالبات معوق	
	۰/۷۲۴			ترس مدیران بانکی از اتهامات بعد از خروج از بنگاهداری	
	۰/۷۲۸			افزایش هزینه‌های جاری و وابستگی به درآمدهای حاصل از بنگاهداری	
	۰/۷۳۵			بازدهی بالاتر بازارهای موازی	متغیرهای اقتصاد کلان
	۰/۷۸۱			تشدید فضای رقابتی ناسالم بانک‌ها در افزایش بهره بانکی بالا به سپرده‌ها	
	۰/۸۰۱			مازاد ارزش قابل توجه فعالیت‌های بنگاهداری در اثر تورم	
	۰/۶۶۵			تحریم‌های بانکی	

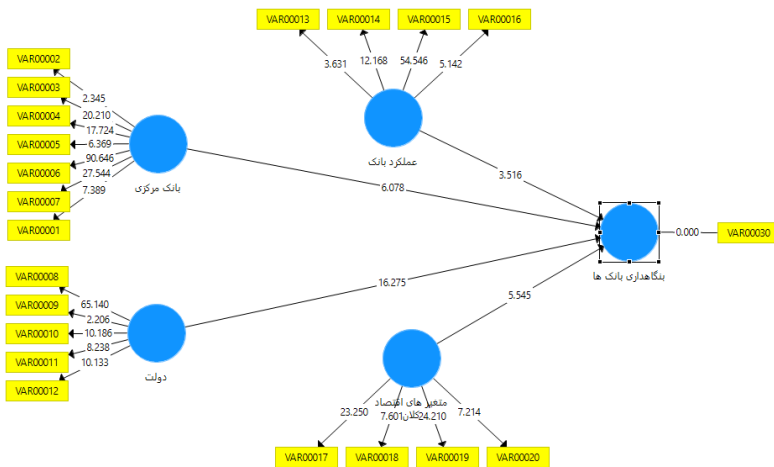
۲-۵-۳. بار عاملی تأییدی

شکل (۱) تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول و مرتبه دوم موانع مؤثر در تحول رفتاری بانک‌ها در خروج از بنگاهداری و سوداگری نشان می‌دهد. ضرایب به‌دست آمده در مرتبه اول و مرتبه دوم تحلیل عاملی تأییدی همگی مثبت و بزرگ‌تر از ۰/۳ است که نشان می‌دهند هر چهار دسته موانع مؤثر در تحول رفتاری بانک‌ها در خروج از بنگاهداری و سوداگری و هم تمامی شاخص‌های مربوط به این موانع به‌خوبی

توانسته‌اند متغیر مربوطه را تبیین کنند. در بین موانع مورد بررسی، موانع دولت با ضریب استاندارد ۰/۷۴۳ بیشترین همبستگی را با متغیر مربوطه دارند.

شکل (۱): تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول و مرتبه دوم موانع مؤثر در تحول رفتاری بانک‌ها در خروج از بنگاهداری و سوداگری

شکل (۲): تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول و مرتبه دوم موانع مؤثر در تحول رفتاری بانک‌ها در خروج از بنگاهداری و سوداگری در حالت اعداد معناداری

شکل (۲) اعداد معناداری ضرایب مدل اندازه‌گیری موانع مؤثر در تحول رفتاری

بانک‌ها در خروج از بنگاه‌داری و سوداگری در حالت اعداد معناداری را نشان می‌دهد؛ با توجه به اینکه اعداد معناداری در همه موانع و شاخص‌های مربوط به آن بزرگ‌تر از قدر مطلق ۱/۹۶ است؛ بنابراین روایی همگرای مدل تأیید می‌گردد. جدول ۹ شاخص‌های برازش مدل اندازه‌گیری را نشان می‌دهد. از شاخص R^2 می‌توان برای ارزیابی برازش مدل اندازه‌گیری و مدل معادلات ساختاری در تحلیل‌های PLS استفاده کرد. مثبت بودن به ترتیب نشان‌دهنده کیفیت مطلوب مدل اندازه‌گیری و کیفیت مطلوب مدل معادلات ساختاری است. مثبت بودن شاخص نیکویی برازش GOF، برازش کلی مدل را نشان می‌دهد. جدول ۹ شاخص‌های برازش مدل را نشان می‌دهد همچنین محاسبه GOF از طریق فرمول ذیل انجام می‌گیرد:

$$GOF = \sqrt{COMMUNALITY \times R^2}$$

نتایج جدول ذیل شاخص‌های برازش مدل را نشان می‌دهد. با توجه به مثبت بودن شاخص اشتراک و شاخص افزونگی و سه مقدار ۰/۰۱، ۰/۲۵، ۰/۳۶ که به‌عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای GOF معرفی شده است (داوری و رضازاده، ۱۳۹۲).

جدول (۹): نتایج برازش کلی مدل

R Square	COMMUNALITY	متغیر
-	۰/۴۴۳	بانک مرکزی
-	۰/۷۴۳	دولت
-	۰/۵۲۰	عملکرد بانک‌ها
-	۰/۵۹۰	متغیرهای اقتصاد کلان
۰/۸۳۳	-	موانع بنگاه‌داری

$$GOF = (0/833 \times 0/571) 0/5 = 0/690$$

با توجه به خروجی مدل و با حصول مقدار ۰/۶۹۰ برای GOF، برازش مناسب مدل تأیید می‌گردد.

۲-۵-۴. رتبه‌بندی شاخص‌ها با فریدمن

الف) رتبه‌بندی معیارها

یکی از آزمون‌ها برای رتبه‌بندی داده‌های غیرنرمال روش فریدمن می‌باشد. نتایج به‌دست آمده از جدول ۱۰ نشان می‌دهد که بر اساس داده‌های غیرنرمال

پرسشنامه‌ها، دولت با وزن ۳/۲۱ رتبه اول را به خود اختصاص داده‌اند و شاخص‌های دولت، عملکرد بانک‌ها و فضای کلان اقتصادی به ترتیب با وزن‌های ۲/۱۹، ۲/۵۶ و ۲/۰۴ رتبه‌های دوم تا چهارم را دارند.

جدول (۱۰): نتایج آزمون فریدمن معیارها

Chi-Square	درجه آزادی	سطح معناداری	رتبه	میانگین رتبه‌ای	معیارها
۷۵/۲۱۵	۳	۰/۰۰۰	۲	۲/۵۶	موانع مرتبط با بانک مرکزی
			۱	۳/۲۱	موانع مرتبط با دولت
			۳	۲/۱۹	موانع مرتبط با عملکرد بانک‌ها
			۴	۲/۰۴	موانع مرتبط با فضای کلان اقتصاد

ب) رتبه‌بندی موانع خروج بانک‌ها از بنگاه‌داری

برای رتبه‌بندی گزینه‌ها که شامل موانع خروج بانک‌ها از بنگاه‌داری است نیز از آزمون فریدمن استفاده شد. نتایج به‌دست آمده از جدول (۱۱) نشان می‌دهد که ضعف نظارتی بانک مرکزی در برخورد با متخلفان با وزن ۱۴/۶۹ رتبه اول، ضعف نظارتی وزارت اقتصاد بر عملکرد بانک‌ها با وزن ۱۳/۶۰ رتبه دوم و ضعف دولت در اجرای قوانین مربوط به نظام بانکی با وزن ۱۳/۳۲ رتبه سوم را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول (۱۱): نتایج آزمون فریدمن موانع خروج بانک‌ها از بنگاه‌داری

Chi-square	درجه آزادی	سطح معناداری	رتبه	ضریب فریدمن	موانع خروج بانک‌ها از بنگاه‌داری
۴۷۶/۲۷۴	۱۹	۰/۰۰۰	۱۷	۸/۳۹	سرکوب نرخ سود تسهیلات بانکی
			۸	۱۱/۰۲	شفاف نبودن مقررات و سیاست‌های نظارتی
			۱	۱۴/۶۹	ضعف نظارتی بانک مرکزی در برخورد با متخلفین
			۱۶	۸/۷۶	صدور مجوز تأسیس بانک، توسط بنگاه‌ها از سوی بانک مرکزی
			۹	۱۰/۸۹	ضعف شایسته‌سالاری در انتصاب و تأیید مدیران بانک‌ها
			۱۹	۷/۷۸	عدم کفایت کارمزد واسطه‌گری وجوه

Chi-square	درجه آزادی	سطح معناداری	رتبه	ضریب فریدمن	موانع خروج بانک‌ها از بنگاهداری
			۴	۱۲/۵۱	نفوذ بانک‌ها بر بانک مرکزی
			۱۸	۷/۸۱	تسهیلات تکلیفی و عدم اجازه به ارزیابی تسهیلات‌گیرندگان
			۱۱	۱۰/۱۱	واگذاری شرکت‌های دولتی به بانک‌ها به ازای دیون دولت به نظام بانکی
			۲	۱۳/۶۰	ضعف نظارتی وزارت اقتصاد بر عملکرد بانک‌ها
			۳	۱۳/۳۲	ضعف دولت در اجرای قوانین مربوط به نظام بانکی
			۱۲	۹/۸۱	اجازه و تشویق بانک‌ها برای حضور در بازار سرمایه در شرایط رکود
			۱۰	۱۰/۱۲	تمایل به سوداگری مالی نزد مدیران بانکی
			۱۴	۹/۳۴	وثایق تسهیلات و مطالبات معوق
			۱۵	۸/۹۳	ترس مدیران بانکی از اتهامات بعد از خروج از بنگاهداری
			۱۳	۹/۷۹	افزایش هزینه‌های جاری و وابستگی به درآمدهای حاصل از بنگاهداری
			۵	۱۲/۴۲	بازدهی بالاتر بازارهای موازی
			۷	۱۱/۷۶	تشدید فضای رقابتی ناسالم بانک‌ها در افزایش بهره بانکی بالا به سپرده‌ها
			۶	۱۲/۳۱	مازاد ارزش قابل توجه فعالیت‌های بنگاهداری در اثر تورم
			۲۰	۶/۶۶	تحریم‌های بانکی

نتیجه‌گیری

بررسی‌ها نشان می‌دهد که موانع مؤثر در تحول رفتاری بانک‌ها در خروج از بنگاهداری و سوداگری به ۲۰ مانع و ۴ معیار تقسیم می‌شود که این عبارت‌اند از:

۱- بانک مرکزی

۱) سرکوب نرخ سود تسهیلات بانکی؛

- ۲) شفاف نبودن مقررات و سیاست‌های نظارتی؛
- ۳) ضعف نظارتی بانک مرکزی در برخورد با متخلفان؛
- ۴) صدور مجوز تأسیس بانک، توسط بنگاه‌ها از سوی بانک مرکزی؛
- ۵) ضعف شایسته‌سالاری در انتصاب و تأیید مدیران بانک‌ها؛
- ۶) عدم کفایت کارمزد واسطه‌گری وجوه؛
- ۷) نفوذ بانک‌ها بر بانک مرکزی.

۲- دولت

- ۱) تسهیلات تکلیفی و عدم اجازه به ارزیابی تسهیلات‌گیرندگان؛
- ۲) واگذاری شرکت‌های دولتی به بانک‌ها به ازای دیون دولت به نظام بانکی؛
- ۳) ضعف نظارتی وزارت اقتصاد بر عملکرد بانک‌ها؛
- ۴) ضعف دولت در اجرای قوانین مربوط به نظام بانکی؛
- ۵) اجازه و تشویق بانک‌ها برای حضور در بازار سرمایه در شرایط رکود.

۳- عملکرد بانک‌ها

- ۱) تمایل به سوداگری مالی نزد مدیران بانکی؛
- ۲) وثایق تسهیلات و مطالبات معوق؛
- ۳) ترس مدیران بانکی از اتهامات بعد از خروج از بنگاهداری؛
- ۴) افزایش هزینه‌های جاری و وابستگی به درآمدهای حاصل از بنگاهداری.

۴- متغیرهای اقتصاد کلان

- ۱) بازدهی بالاتر بازارهای موازی؛
- ۲) تشدید فضای رقابتی ناسالم بانک‌ها در افزایش بهره بانکی بالا به سپرده‌ها؛
- ۳) مزاد ارزش قابل توجه فعالیت‌های بنگاهداری در اثر تورم؛
- ۴) تحریم‌های بانکی.

یکی از معضل‌های کنونی نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران، پدیده بنگاهداری بانکی است. شناسایی عوامل بنگاهداری و تبیین پیامدهای حاصل از آن می‌تواند در کشف و تعیین راه‌حل برون‌رفت از این معضل مؤثر باشد. هدف از این پژوهش شناسایی و رتبه‌بندی موانع مؤثر در تحول رفتاری بانک‌ها در خروج از بنگاهداری و سوداگری در نظام بانکی است.

نتایج نشان می‌دهد که که ضعف نظارتی بانک مرکزی در برخورد با متخلفان با وزن ۱۴/۶۹ رتبه اول، ضعف نظارتی وزارت اقتصاد بر عملکرد بانک‌ها با وزن ۱۳/۶۰

رتبه دوم و ضعف دولت در اجرای قوانین مربوط به نظام بانکی با وزن ۱۳/۳۲ رتبه سوم را به خود اختصاص داده‌اند.

از تحقیقات انجام شده که هم‌راستا با پژوهش حاضر می‌باشد، می‌توان به حسن‌زاده؛ کریمی؛ قوام و غفاری (۱۳۹۹) که به بازدهی بالاتر بازارهای موازی و واگذاری شرکت‌های دولتی به بانک‌ها به ازای دیون پرداخته است اشاره داشت، همچنین داشوتار و همکاران (۲۰۲۰) که افزایش دارایی بانک‌ها را به وثایق تسهیلات و مطالبات معوق نسبت داده‌اند. کریمی وردنجانی و غفاری (۱۳۹۹) بی‌ثباتی در متغیرهای کلان اقتصادی و دورزدن قوانین توسط بانک‌ها پرداخته‌اند و این دلیل را باعث ایجاد بنگاه‌داری بیان کرده‌اند. مظاهری، شیرکوند و جمالی (۱۳۹۷) به ضعف بانک مرکزی در برخورد با متخلفین اشاره داشته‌اند، توکلی (۱۳۹۷) سرکوب نرخ سود تسهیلات بانکی را مانعی برای خروج بانک‌ها از بنگاه‌داری عنوان کرده است. بهمنی (۱۳۹۵) تسهیلات تکلیفی و عدم اجازه به ارزیابی تسهیلات گیرندگان پرداخته است. مسگری (۱۳۹۴) به بانک‌داری توسط بنگاه‌ها پرداخته است، دیانتی زاده (۱۳۹۳) به نرخ سود دستوری و خلأ فقدان قوانین و مقررات نظارتی در کشور و مدیران غیرمتخصص پرداخته است. افزودی (۱۳۹۴) که به مشکلات در فروش مال مرهونه پرداخته است و سیدکمال سیدعلی (۱۳۹۴) که به تحریم‌های بانکی پرداخته است. می‌توان اشاره نمود.

پیشنهادها

الف) پیشنهادهای کاربردی

۱- بانک مرکزی:

- نظارت بانک مرکزی به صورت سیستمی و در چهارچوب بانک‌داری یکپارچه و راه‌اندازی هرچه سریع‌تر سامانه نظارت الکترونیکی بانکی (سناب) توسط بانک مرکزی؛
- یک نهاد ناظر بانکی مجزا از بانک مرکزی به صورت مستقل طراحی گردد؛
- اتخاذ روش‌های نوین نظارتی بر بانک‌ها به جای دریافت خوداظهاری از بانک‌ها؛
- قدرت و اقتدار مقام ناظر بانک مرکزی افزایش یابد؛
- تسهیل و تسریع در رسیدگی به پرونده‌های تخلفات بانکی؛
- اصلاح ترکیب هیئت انتظامی بانک مرکزی؛
- انتخاب رئیس بانک مرکزی با معرفی رئیس جمهور و اخذ رأی از مجلس شورای

اسلامی؛

- بازنگری در قوانین مربوط به صدور مجوز تأسیس بانک.

۲- دولت:

- اصلاح قوانین پولی و بانکی به گونه‌ای که مجموعه پراکنده و پیچیده و ناکارآمد

فعلی در چند قانون منسجم تجمیع و مورد بازنگری قرار گیرد؛

- ایجاد محدودیت در معاملات بانک‌ها جهت خرید اموال منقول و غیرمنقول؛

- طراحی زیرساخت‌های اطلاعاتی در جهت هدایت منابع بانکی به سمت تولید و

سرمایه‌گذاری با توجه به نیاز کشور؛

- تصویب قانون توسط مجلس و سیاست‌گذاری کلان در برنامه توسعه کشور جهت

عدم اجازه به دولت، در تهاثر اموال و املاک به‌جای بدهی‌های دولت؛

- برخورد قاطع با ابر بدهکاران بانکی و عدم ارائه تسهیلات به آن‌ها.

۳- عملکرد بانک:

- سامان‌دهی و نظارت بر توزیع و تعداد شعب بانک‌ها توسط بانک مرکزی و وزارت

اقتصاد؛

- ابطال مجوز شرکت‌های وابسته به بانک که فعالیت بانکی ندارند؛

- حمایت از مدیران و ارائه طرح‌های تشویقی از سوی بانک مرکزی و وزارت اقتصاد

برای خروج بانک‌ها از بنگاهداری.

۴- متغیرهای اقتصاد کلان:

- أخذ مالیات از دارایی‌های مازاد بانک‌ها و افزایش مالیات به‌صورت تصاعدی در

صورت نگه‌داری اموال؛

- نظارت بانک مرکزی بر فضای رقابتی بین بانک‌ها در نحوه جذب سپرده‌ها.

ب) پیشنهادهای پژوهشی

بانک‌ها به‌عنوان مؤسسات مالی و خدماتی نقش تعیین‌کننده‌ای در گردش پول و

ثروت جامعه بر عهده دارند و از این‌رو از جایگاه ویژه‌ای در اقتصاد هر کشور

برخوردارند؛ بنابراین با افزایش نقش آنها در اقتصاد لازم است که عوامل داخلی و

خارجی تأثیرگذار بر سودآوری بانک‌ها موردبررسی قرار گرفته تا در نظام بانکی بهبود

مضاعف حاصل گردد. از این‌رو پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آتی در قالب زیر ارائه

می‌گردد:

- انجام تحقیق مستقل در خصوص هر یک از موانع خروج بانک از بنگاهداری؛

- انجام تحقیق در خصوص قوانین و مقررات نظام بانکی و بررسی تناقض‌های موجود؛
- تحقیق در خصوص ارزش ریالی املاک و مستغلات مازاد بانک‌ها و ارائه راهکار برای مدیریت حجم عظیم نقدینگی، پس از خروج بانک‌ها از بنگاه‌داری؛
- انجام تحقیق به‌صورت کیفی و مصاحبه با خبرگان؛
- انجام تحقیق در خصوص بنگاه‌داری پنهان توسط بانک‌ها؛
- بررسی قدرت و اقتدار مقام ناظر بانک مرکزی.

فهرست منابع

- حسن‌زاده، حسین؛ کریمی، رضا؛ قوام، محمدحسین و غفاری، امیر (۱۳۹۹). شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر ایجاد پدیده بنگاه‌داری در نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران و تبیین پیامدهای حاصل از آن. *دوفصلنامه تحقیقات مالی اسلامی*، ۹(۲)، ۳۷۷-۴۱۰.
- حسینی‌نژاد، باقر و محسنی، علی (۱۳۹۶). بررسی نقش بانک‌ها در توسعه اقتصادی و اجتماعی. *فصلنامه مطالعات اجتماعی*، ۳(۳)، ۸۱-۸۹.
- داودی، اسماعیل (۱۳۹۴). *بنگاه‌داری بانک‌ها سدی در برابر اقتصاد رقابتی*. خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران.
- سعیدی، پرویز (۱۳۸۸). ارزیابی نقش تسهیلات شبکه بانکی در رشد اقتصادی. *فصلنامه پژوهشنامه اقتصادی، ویژه‌نامه بانک*، ۶(۶)، ۱۶۷-۱۹۳.
- شفیعی‌نژاد، احسان و شاهیسوق، نصرالله (۱۳۹۶). *مطالعه تطبیقی به‌منظور گذار بانک‌ها از بنگاه‌داری به سمت بانک‌داری (بانک قوامین استان کهگیلویه و بویراحمد)*. دومین کنفرانس بین‌المللی انسجام مدیریت و اقتصاد در توسعه کرمانی، امیر (۱۳۹۳). بررسی وام‌های غیرجاری و بنگاه‌داری بانک‌ها در ایران: وضعیت موجود و راهکارها. *فصلنامه اتاق بازرگانی ایران*، ۳(۳).
- مظاهری، طهماسب؛ شیرکوند، سعید و جمالی، علی (۱۳۹۷). تأثیر محدودیت فعالیت غیربانکی و بنگاه‌داری بانک‌ها بر کفایت سرمایه آنها در کشورهای در حال توسعه. *فصلنامه پژوهش‌های پولی بانکی*، ۱۱(۳۷)، ۳۵۶-۳۸۲.

- Haque, F. & Brown, K. (2016). *Bank Ownership, Regulation and Efficiency: Perspectives*.
- Zhang, H. Chan, K. (2018). Bank shareholding and corporate cash management: Evidence from China. *North American Journal of Economics and Finance*, <https://doi.org/10.1016/j.najef.2018.01.007>